

DR. SEYYİD EBU'L-KASIM FURUZANÎ, *Sîmcûrîyân, Nuhustîn Dudmân-ı Kudretmend-i Türk der İrân*, Tehran hş. 1381 (m.2002), XII+121 s. (İran'da Kudretli İlk Türk Ailesi, Sîmcûrîler).

Adı geçen eserde Fihrist/İçindekiler ve Mukaddime, s.IX-XI/Önsöz'den sonra Birinci bölüm, Türkân der Fırâz ve Furûd-ı Rûzgâr, s. 1-14/Türkler zamanın zirvesinde ve dibinde başlığı altındadır. Bu bölümde Sasanîyân ve Türkân, s. 3-7/Sasanîler ve Türkler ile Müslümanân ve Türkân, s. 7-12/Müslümanlar ve Türkler, Türkân der Sipâh-ı Samanîyân, s. 12-14/ Samanîler ordusunda Türkler konuları işlenmektedir. Bu bölümün Müslümanlar ve Türklerle ilgili ilk bilgilerin zikri; Buhara hâkimi Hatun unvanlı¹ bir kadınla Araplar'ın işbirliği yapmasıyla başlıyor. Daha sonra Emevî ve Abbâsî dönemlerinde Halife Mu'tasım (833-842)'a kadar Türk-Arap münasebetleri anlatılıyor. Birinci bölümün son kısmında Türkler'in Emîr İsmail'den itibaren Samanî ordusunda yer aldığı, bundan sonra gittikçe Türkler'in kuvvetlerinin arttığı ve hacibi bu-zurg makamına kadar yükseldikleri açıklanıyor. Bölümün sonunda Samanî emîri çaresiz Türk sipehsâlarına tâbi olmuş, ayrıca içindeki karışıklıklar Samanî ülkesine dıştan hücumlara yol açmıştı. Yazar bu ortamda ortaya çıkan Sîmcûr ve ailesinin Samanîler'e hizmet ve hiyanetlerini açıklayacağını belirterek bölümü sona erdiriyor.

Eserin ikinci bölümünün başlığı, Sîmcûr, Ser-ı dūdmanî-yî Şâyeste, s. 15-24/ Sîmcûr, bir ailenin liyakatli lideri. Bu bölümde ilk olarak Sîmcûr'un Samanîler'in gulamı (kölesi) olana dek pek belirsiz hayat hikâyesi üzerinde durulduktan sonra, Sîmcûr'un manasının tespiti hakkında açıklamalarda bulunuluyor. Daha sonra Sîmcûr der Sistân, s. 17-19/Sîmcûr Sistan'da; Sîmcûr der Kuhistan, s. 19-20/ Sîmcûr der Kuhistan'da; Sîmcûr der devlet-i Emîr Nasr-ı Samanî, s. 21-22/ Sîmcûr Emîr Nasr-ı Samanî'nin hizmetinde; Nakş-ı Sîmcûr der istîrmar-ı kudret-i Sîmcûrî-yân, s. 22-24/ Sîmcûrîler'in iktidarlarının sürekliliğinde Sîmcûr'un rolü alt başlıkları ile Sîmcûr'un döneminde geçen olaylar incelenmektedir.

Üçüncü bölüm, İbrahim-i Sîmcûr, Sipehsâlâr-ı Fâzıl, s. 25-32/Erdemli Sipehsâlâr İbrahim-i Sîmcûr, başlığı altında olup, burada hanedanın ikinci üyesi hakkında bilgiler veriliyor. Bu bölümün I. alt başlığı İbrahim-i Sîmcûr ve Medaric-i Terakkî, s. 26-27/ İbrahim-i Sîmcûr ve yükseliş basamakları. Bu kısımda İbrahim-i Sîmcûr'un babasının yerine ailenin başına geçtikten sonra Kirman ve Cürcan'da siyasî olaylara karışması açıklanıyor. İkinci alt başlık, İbrahim-i Sîmcûr Sipehsâlâr-ı Horasan, s. 27-31/ İbrahim-i Sîmcûr Horasan Sipehsâlârı'dır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu kısım, İbrahim-i Sîmcûr'un Nişabur valiliğine yani Horasan Sipehsâlârlığına tayini ile başlıyor. İbrahim, Ebû Ali Çaganî'nin de adının geçtiği olaylara karışıyor, hatta esir düşüyor. Daha sonra yerine yine Türk komutanlarından Mansûr b. Karategin tayin oluyor. Bölümün son alt başlığı ise, İbrahim-i Sîmcûr der vâpesin-i eyyâm-ı Zindeganî, s. 31-32/Hayatının son günlerinde İbrahim-i Sîmcûr'dur.

Dördüncü bölüm; Ebu'l Hasan-ı Sîmcûrî, Sipehsâlâr-ı dâhi, s. 33-54/ Dâhi sipehsâlâr Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî başlığını taşıyor. Bu bölümdeki I.başlık onun Horasan Sipehsâlârlığına tayiniyle ilgilidir; Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî, Sipehsâlâr-ı Horasan, s. 33-35/Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî, Horasan Sipehsâlârı. Fakat o yönetimde başarısız olduğu için görevinden uzaklaştırılmıştır. 2. alt başlık, Sipehsâlârî-yî dü bârey-i Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî, s. 36-38/Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî ikinci

¹ Bu hatun'un ismi Kabac'dır, Bk.H.D. Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s.11.

kez sipehsâlar'dır. 3. alt başlığın konusu Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ve Emîr Nûh b. Mansûr, s. 38-39'dur. Bundan sonraki 4. alt başlık, Ber kenariyi-Nâsir el-Devle Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî ez sipehsâları, s. 39-43/Nâsir el-Devle Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin sipehsârlıktan azli. Onun görevden uzaklaştırılmasında yeni tayin edilen Vezir Ebu'l-Huseyn rol oynamıştır. Ebu'l-Hasan'ın yerine ise yine Türk komutanlarından Ebu'l-Abbâs Taş tayin edilmiştir. Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ve zemin-yi bazgeşt be kudret, s. 44-45/ Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî ve tekrar iktidara dönüşünü hazırlayan sebepler 5. kısmın başlığıdır. Bölümün 6. kısmı Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî ve Katl-i Utbî, s. 45-47/Ebu'l-Hasan Sîmcûrî ve Utbî'nin katli başlığını taşıyor. Vezirin öldürülmesinin zikrinden sonra eserde 7. başlık yer alıyor; Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî ve Ebu'l-Abbâs Taş, s. 47-49/'dur. Bu kısımda iki Türk komutan arasındaki rekabet ve bunun anlaşmayla sonuçlanması işleniyor. 8. başlığın konusu; Suvvumîn devrey-i sipehsâları-yi Ebu'l-Hasan Sîmcûrî, s.49-51/ Ebu'l-Hasan Sîmcûrî'nin sipehsârlılığının üçüncü dönemi'dir. Burada Horasan Sipehsâları Taş'ın, Vezir Abdülâh Üzeyr'in de desteğiyle, görevden uzaklaştırılması ve Ebu'l-Hasan'ın yeniden sipehsârlılığa tayini işleniyor. 9. başlıkta, Ebu'l-Hasan'ın ölümü ve görevinin sona erdiği zikrediliyor; Ser encâm-ı sipehsâlar, s. 51/Sipehsârlılığın sonu. Dördüncü bölümün son alt başlığı, Kazavat der bârey-i Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî/Ebu'l-Hasan-ı Sîmcûrî hakkında hüküm vermedir. Burada Ebu'l-Hasan'ın komutanlığının yanı sıra ilim adamı olduğu, kendisinden hadis dahi rivayet edildiği ve âlimleri himaye ettiği gibi olaylar işlenmiştir.

Beşinci bölüm, Ebû Ali Sîmcûrî Sipehsâlar-ı gerdenkeş, s. 55-82/Asî sipehsâlar Ebû Ali Sîmcûrî başlığı altındadır. Bölümün 1. kısmı, Ebû Ali Sîmcûr der pillekân-ı pişreft, s. 56-57/Ebû Ali Sîmcûr ilerleme basamaklarında şeklindedir. 2. kısım Ebû Ali Sîmcûrî Sipehsâlar-ı Horasan, s. 57-58/Horasan sipehsâları Ebû Ali Sîmcûrî olarak başlıyor. Bu kısımda Ebû Ali'nin babası öldükten sonra ailenin başına geçişi inceleniyor. Bundan sonraki 3.kısımın başlığı ise Niza'-yı Ebû Ali ve Faik Hassa s.58-59 / Ebû Ali ve Faik Hassa çekişmesidir. Ebû Ali'nin Horasan Sipehsârlılığına tayininden sonra Ağaz-ı isyan-ı Sipehsâlar Ebû Ali Sîmcûrî , s. 59-60/ Sipehsâlar Ebû Ali'nin isyanının başlaması başlıklı 4.kısım gelmektedir. Bu bölümün 5. kısmı, Ebû Ali Sîmcûrî ve İttihad-ı bâ Buğra Han Karahanî s.,60-63/ Ebû Ali Sîmcûrî ve Karahanlı Buğra Han ile antlaşması başlığını taşıyor. 6. kısım yine bir anlaşmayla ilgilidir. Ebû Ali Sîmcûrî ve İttihad-ı bâ Faik s.63-64/ Ebû Ali Sîmcûrî ve Faik ile antlaşması. Bu sıralarda Gazneliler Devleti kurulmuş ve Sebüktegin siyaset sahnesinde ön plâna çıkmıştı. Bu bakımdan Emîr Nûh Sebüktegin'den yardım istedi. 7. başlık altında bu konu işleniyor. İstümdâd-ı Emîr Nûh ez Sebüktegin, s.64-68 / Emîr Nûh'un Sebüktegin'den yardım istemesi. Bu bölümün 8. başlığı Ebû Ali Sîmcûrî ve ceng-i Rahne, s.68-70/ Ebû Ali Sîmcûr ve Rahne savaşıdır. Bu savaşta Gazneli Mahmûd ilk kez yenildi. Ancak Ebû Ali'nin bu üstünlüğü çok sürmedi ve Tus Savaşı'nda mağlup oldu. Nitekim 8. başlık altında Şikest-i Ebû Ali Sîmcûrî der Ceng-i Tus, s.70-71/ Ebû Ali Sîmcûrî'nin Tus Savaşı'nda mağlubiyeti anlatılıyor. 9. başlık Cuday-ı Ebû Ali Sîmcûr ve Fâik, s.71-73/ Ebû Ali Sîmcûr ve Fâik'in ayrılması idi. Samaniler, bu başlığa uygun olarak, iki Türk komutanını ayırmağa muvaffak olmuşlar ve Ebû Ali Hâzerm bölgesine gitmişti. 10. başlık bu olaya uygun olarak, Ebû Ali Sîmcûrî ve Harezmsâh, s.73-74 şeklinde idi. Bundan sonraki 11. başlık, Ebû Ali Sîmcûrî'nin sonunun geldiğine işaret ediyor. Fercâm-ı ruzgar-ı Ebû Ali Sîmcûrî, s.75-77/ Ebû Ali Sîmcûrî döneminin sonu. Bu başlık altında Ebû Ali'nin Samaniler tarafından aldatılarak esir edilmesi, sonra Sebüktegin'e teslimi ve Gerdiz kalesinde yanındakiler ile beraber ölümü zikrediliyor. Beşinci bölümün son kısmında Ebû Ali Sîmcûrî fermânrevaî-yi ehl-i minber ve mihrab, s.77-82/ Ebû Ali Sîmcûrî'nin dinî otoriteye hükmetmesi yani şahsiyeti araştırılıyor.

Altıncı bölümün başlığı Ebu'l-Kasım Âhirin Ümid-i Sîmcûriyân, s.83-104/ Ebu'l-Kasım Sîmcûrîler'in son ümididir. Bölümün 1. başlığı Ebu'l-Kasım ve telaş-ı beray-ı kesb-i kudret, s.84/85/ Ebu'l-Kasım Sîmcûrî ve tekrar kudret elde etmek için uğraşı olarak zikrediliyor. Ebu'l-

Kasım, Sebüktegin'in desteğiyle tekrar Kuhistan'daki iktidarına kavuştu. Ancak onun gayesi Sebüktegin'den intikam almak idi. Bu olay 2. başlıkta kendisini gösteriyor. Ebu'l-Kasım Sîmcürî ve ruyaruyî bâ Sebüktegin, s.85-86/ Ebu'l-Kasım Sîmcürî ve Sebüktegin ile karşılaşması. Daha sonra Sebüktegin Karahanlılar'a karşı Ebu'l-Kasım'dan yardım istemiş, ancak o bunu reddettiği gibi, iki tarafın durumundan yararlanarak Nişabur'u ele geçirmişti. Ancak Ebu'l-Kasım boş durmuyor ve Büveyhîler ile de ittifak yollarını arıyordu. Böylece 3. başlık, Ebu'l-Kasım Sîmcürî der penah-ı Al-i Buveyh, s.86-87/ Ebu'l-Kasım Sîmcürî'nin Büveyhî ailesine sığınması teşkil ediyor. Samanî tahtında Melik Nüh'un ve ardından Sebüktegin'in de ölümüyle Gazneliler tahtına sahip olmak isteyen Mahmûd'un harekete geçmesiyle Horasan sipehsâlârlığına Begtüzün tayin edildi. Öte yandan Ebu'l-Kasım Faik'in de teşvikiyle sipehsâlârlığı ele geçirmek istiyordu. Bu durum, Ebu'l-Kasım ve Begtüzün başlığı altında inceleniyor. (s. 87-88). Ancak Mahmûd'un Gazneliler tahtına sahip olmasıyla Horasan için bir hakimiyet mücadelesi başladı. Bu olaylar Emîr Mahmûd Gaznevî ve siyaset-i intizar, s.88-90/Emîr Mahmûd ve bekleme siyaseti başlığı altında gözden geçiriliyor. Ancak Begtüzün ve Fâik birleşerek Samanî emirini öldürdüler, bu sebepten başlık Katli Mansûr ve bahaney-i Mahmûd, s. 90-91/ Mansûr'un katli ve Mahmûd'un bahanesi şeklindedir. Daha sonra Sultan Mahmûd'un Mansûr'un intikamcısı olarak harekete geçmesi, ona karşı yeni bir ittifak meydana getirdi. "İttihad-ı Ebu'l-Kasım Sîmcürî bâ Fâik ve Begtüzün, s.91-92/ Ebu'l-Kasım Sîmcürî'nin Faik ve Begtüzün ile ittifakı. Ancak ittifak Sultan Mahmûd'a karşı başarı sağlayamadı. Bu durumda Ebu'l-Kasım Gazneli sultanına sığınmak zorunda kalmıştı. Bu olayın başlığı Ebu'l-Kasım Sîmcürî der penah-ı Emîr Mahmûd, s.92-93/ Ebu'l-Kasım Sîmcürî'nin Emîr Mahmûd'a sığınması şeklindedir. Karahanlılar'ın Samanî Devleti'ne çöküş için son bir darbe indirmesiyle hanedan mensupları Özkend'e götürüldü(999). Ancak oradan kaçan ve Samanî Devleti'ni tekrar diriltmeğe teşebbüs eden Muntasır için başlık, Kuyâm-ı Muntasır, s.93-94/ Muntasır'ın isyanı'dır. Daha sonra Sultan Mahmûd'un yanından kaçan Ebu'l-Kasım ve Muntasır birlikte hareket ettiler. Ebu'l-Kasım Sîmcürî ve Muntasır, s.94-97. Ancak Ebu'l-Kasım Gazneliler'in eline esir düştü. Bu sıradaki başlık, Ebu'l-Kasım'ın şahsiyetiyle ilgilidir. Şemmeiy-i der bârey-i Ebu'l-Kasım Sîmcürî, s.97-99/ Ebu'l-Kasım Sîmcürî hakkında birkaç husus. Altıncı bölüm bir "Netice", s.99-104/ Sonuç ile bitiyor. Daha sonra eserde Samaniler'in ve Sîmcürîler'in soy kütükleri yer alıyor. Eser; harita, bibliyografya (s.109-112) ve dizin (s.113-121) ile sona ermektedir.

Belki de bir doktora tezi olan *Sîmcürîyân* başlıklı eserde en büyük eksik; Sîmcürî hanedanıyla ilgili olarak 1979'dan başlayarak 1987'de biten beş makalemin² Dr. Seyyid Ebu'l-Kasım tarafından görülmemiş olmasıdır. Ayrıca batı dünyasında daha önce yayınlanan ve araştırmacı tarafından görülmemeyen başka makale ve eserler de kitapda eksik noktalardan biridir. Öte yandan yayımladığım beş makale ile Dr. Seyyid'in kitabı içindeki bilgiler arasında birçok benzerlik mevcuttur. Tabii bütün bu benzerlikleri göstermemize imkân yoktur, biz burada bazı örnekler vermekle yetineceğiz.

² Bk. "Sîmcürîler I. Sîmcür ed -Devâti", *Tarih Dergisi*, sayı:32, İstanbul 1979, s.71-88; "Sîmcürîler II, İbrahim b. Sîmcür", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı :X-XI, İstanbul 1981, s.91-96; "Sîmcürîler III.", *Tarih Dergisi*, sayı:33, İstanbul 1982, s.97-132; "Sîmcürîler IV" *Bellekten*, sayı:195, Ankara 1986, s.547-567; "Sîmcürîler V", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: XIII, İstanbul 1987, s.123-138.

Furuzânî. Simcürîyân

s. 15 str.14

Simcür'un kabilesinin menşei ve doğum yeri belli değildir. Acaba o savaşlar sırasında bir Türk kabilesine mi esir düştü, sonra esir tüccarları tavassutuyla satın alındı ve Maveraünnehr'deki esir pazarlarına intikal etti.....

s.18 str.6

Bu olaydan sonra Muhammed b. Ali (Leys b. Ali'nin kardeşi) Sistan hükümetine ulaştı. Bu arada Halife el-Muktedir Billah (H.295-320) Sistan'da Saffarî hanedanının ortadan kaldırılması için "Maveraünnehr, Horasan sahibi Ahmed b. İsmail b. Ahmed' e mektup yazarak Sistan ahdini ona gönderdi ve Sistan'a ordu göndermesini emretti."⁴

4 Tarih-i Sistan, s.290

s.27 str.16 ve devamı.

H.333 yılında Emîr Nûh b. Nasr (H 331-343) Nişabur'da bulunduğu sırada halktan bir grubun Ebû Ali Çağani'den şikayeti ile karşılaştı. Onlar "Ebû Ali'nin kötü huyundan ve onun halifelerinden yakındılar".

4-Gerdizi, *Zeyn el Ahbar*, s.340

s.28 str.14 ve devamı

Kitab-ı Zeyn el-Ahbar'ın yazdığına göre, Ebû Ali Çağani'nin Nişabur'a ulaşmasından sonra Sipehsâlar İbrahim-i Simcür ve büyük serdar Mansûr b. Karategin Merv'de bulunan Emîr Nuh'un yanına gittiler. Ancak İbn el Esir şöyle diyor. Nişabur'a ulaşmasından sonra Ebû Ali Çağani İbrahim b. Simcür ve Mansur b. Karategin 'in kendisine tâbi olmasını istedi ve o ikisi Ebû Ali'nin isteğini kabul ettiler ve onunla hemrâh oldular.

Mercil. Simcürîler I.

S. 72

Simcür'un doğum tarihi ve ailesi hakkında şimdilik bir bilgiye sahip değiliz. Ancak onun, Samaniler'in daha islâmı kabul etmemiş Türkler üzerine veya Türk kabilelerinin birbirlerini yağmaladıkları sırada ele geçirilmiş ve Buhara'ya getirilerek satılmış olması muhtemeldir...

s.73

Bu olaydan sonra Sistan'da onun yerine kardeşi Muhammed b. Ali emir oldu (1 Muharrem 298/9 Eylül 910)... Bu sırada Abbasi halifesi Muktedir (908-932) Samanî emiri Ahmed b. İsmail'e bir mektupla Sistan'ın idaresini ona bırakan bir ferman yolladı ve bir ordu göndererek o bölgede Saffarîlerin idaresine son vermesini istedi.¹³

13-Bk. Tarih-i Sistan s.290. Krş.Bosworth, *The Tahirids and Saffarids*,s.123.Simcürîler II.

s.94.

Samani emîri el-Hâmid I.Nuh(943-954) ... Nişabur'a geldi(Recep 333/Şubat-Mart 945)...Onun buradaki ikameti sırasında halktan bir topluluk huzuruna gelerek Nişabur valisi Ebû Ali b. Muhtac'ın kötü huyundan, onun vekillerinin (halifetan-ı o/newâb-ı o) hırsızlıkları ve tecavüzlerinden şikayette bulundular.⁸

s.95-96

Gerdizi'nin rivayetine göre, İbrahim b. Simcür, Mansûr b. Karategin ve onun süvarileri oradan ayrılarak Merv'e Emîr Nuh'un yanına gittiler. İbn el-Esir'e göre Ebû Ali her ikisinin de (İbrahim b. Simcür ve Mansûr b. Karategin) kendisine bağlanmasını istedi. Onlar da bunu kabul ettiler.

Dr. Seyyid Ebu'l-Kasım'ın eserinde zaman zaman gözden kaçan olaylar, tarihler ve eksiklikler de mevcuttur. Simcûr isminin manası açıklanırken (s.16-17) gözden kaçan rivayetlerden biri de "ismin sonundaki Cûr(Çur)'un Türkçe'de rûtbeye ve unvan olarak has isimlerin sonunda kullanılmasıdır"³. Dr. Seyyid Samaniler tarafından Sistan'a gönderilen ordu da birkaç devlet büyüğünün bulunduğu, bunlardan birinin Simcûr olduğunu zikrediyor (s.18). Ancak bu gönderilen komutanlar arasında Ahmed b. Sehl, Muhammed b. Muzaffer, hatta *Tarih-i Sistan*'a göre Samanî emîrinin kızkardeşinin oğlu da yer almıştı⁴. Ayrıca Sistan olayları pek basit olarak anlatılmış ve bir kez tarih verilmiştir (bk.s.18-19). Söz gelişi Sistan'da Samaniler adına 2 Zilhicce 298/1 Ağustos 911'de hutbe okunduğu bile zikredilmemiştir⁵. Öte yandan Sebük-eri(Subkeri)'nin Abbasi halifesine Fars'ın yıllık haracını eksik göndermesi, ona karşı bir sefer düzenlenmesine yol açtı ve esir edilerek Bağdat'a gönderildi. Bir rivayete göre, Sebük-eri'yi esir eden Simcûr idi (298-299/m.911)⁶. Bu olaydan Dr. Seyyid hiç bahsetmiyor. Ayrıca eserde Emîr Ahmed b. İsmail'in ölüm tarihi Cumada II. 301 olarak geçiyor (s.19). Samanî emîrinin tam ölüm tarihi 21 Cumada II. 301/22 Ocak 914'tür. Yine Simcûr'un Sistan'dan kaçışı Ramazan 301 olarak zikrediliyor (s.20). Simcûr'un Sistan'dan kaçış tarihi gününle bellidir (8 Ramazan 301/7 Nisan 914)⁷. Yazar, Simcûr'un ölüm tarihi için de bilgi sahibi bulunmadığını belirtiyor (s. 23). Ancak en azından bu konuda bir yorum yapılabilirdi⁸.

İbrahim b. Simcûr'un ilk memuriyetinin Kirman bölgesi olduğu doğrudur (s.26). Ancak İbrahim b. Simcûr oraya nasıl gitmişti? Dr. Seyyid Samaniler tarafından bölgeye önce Mekan b. Kaki'nin idaresinde bir ordu gönderildiğinden bahsetmiyor, bu askerî birliğin içinde İbrahim b. Simcûr'un da yer aldığını tahmin edemiyor. Ayrıca eserde (s.26) İbrahim b. Simcûr'un Muhammed b. İlyas'ı bu kalede muhasara ettiği belirtiliyor. Bu kalenin ismi (H.nâk)'dir⁹. Yine eserde Ebû Ali Çağanî¹⁰ nin Gurgan (Curcan)'a gönderilmesi ve oradan İbrahim b. Simcûr'u vali tayin ederek ayrılmasıyla ilgili tarihler eksiktir. Ebû Ali Çağanî'nin Nişabur'dan Gurgan'a gönderilişi 328 Muharrem/Ekim-Kasım 939, oradan ayrılışı Muharrem 329/ Ekim-Kasım 940'dır. Ayrıca Gurgan olayları hakkında İbn el-Esir ve İbn İsfendiyar'ın eserlerinde bilgi mevcut iken, daha geç bir tarihte yaşamış İbn Haldun'un kitabından istifade edilmiştir (s.27 not.3). Eserde, İbrahim b. Simcûr'un Gurgan'ı terk etmesi ve Ebû Ali'ye ait Nişabur şehrini nasıl ele geçirdiği hakkında bilgi verilmeyor¹¹ Samanî emîri I. Nuh'un Nişabur'a gelişi ve İbrahim b. Simcûr'u Horasan sipehsâlârı tayini tarihi h. 333 olarak verilmiştir (s.27). Halbuki I.Nuh Receb 333/Şubat - Mart 945'de Nişabur'a geldi ve elli gün burada kaldıktan sonra Ramazan ayında / Nisan-Mayıs'da Buhara'ya döndü. İbrahim b. Simcûr'un tayini de bu iki tarih arasında olmuştur¹². I. Nuh'a isyan ederek amcası İbrahim b. Ahmed'i destekleyen Ebû Ali Çağanî'nin

³ Bk. "Simcûrîler I", s.71 not.3.

⁴ Bk. aynı eser, s.74.

⁵ Olayların daha geniş anlatımı için bk. aynı eser, s.73-75.

⁶ Bk. aynı eser, s.76.

⁷ Bk. aynı eser, s.79.

⁸ Bk. aynı eser, s.88.

⁹ Bk. "Simcûrîler II", s.91-92.

¹⁰ Dr. Seyyid, Muhtacoğulları için Minorsky'nin yayınladığı *Hudud el-Alem*'den iki sayfalık bir bilgiyi zikr ediyor, s.30 not.3. Ancak bu konuda ayrıntılı çalışmalar mevcuttur. Bk. Erdoğan Merçil, "Muhtacoğulları", *Prof. Dr. Fikret Işılta'nın 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s.67 not.1

¹¹ Bk. "Simcûrîler II", s.93.

¹² Bk. aynı eser, s.94.

Buhara'ya girişi ve İbrahim b. Ahmed adına hangi tarihte hutbe okunduğu da eserde yer almıyor (s.30). Bu olay Cumada II.335 / m. Aralık 945- Ocak 947'de vukû bulmuştur¹³. Ayrıca Mansur b. Karategin'in¹⁴ Horasan sipehsâlârlığına tayinine kadar Buhara'da geçen olaylar daha geniş açıklanabilirdi.

Eser'de yine bir tarih eksiktir. Horasan sipehsâlârları Bekr b. Malik Buhara'da hangi tarihte öldürülmüştür? (s.34). Bu olay 345 Ramazan / Aralık 956- Ocak 957'de olmuştur¹⁵. Bu arada Ziyarî büyüklerinden olmaları muhtemel iki kumandanın Ebu'l-Hasan'ın yanına gitmeleriyle ilgili olarak verilen bilgiyi Dr. Seyyid görmemiştir¹⁶. Halife Mutî' tarafından Bisutun'a gönderilen hil'at ve "Zahîr el-Din" lâkabıyla ilgili fermanın tarihi de eserde yer almamıştır (s.37)¹⁷. Samanî emiri Nuh da halife tarafından Bisutun'a verilen yerlerin Ebu'l-Hasan'ın beceriksizliğinden kaybedildiğine inanmış ve belki bu yerleri geri almak için Eş'as b. Muhammed'i Nesa'ya, Nasr b. Malik'i de Gürgeç'e göndermişti. Ayrıca Ebu'l-Hasan Samanî emirinin güvenini kazanarak geri döndüğünde Merv vilayetinin idaresi de ona verilmişti. Adı geçen eserde bu bilgileri görüyoruz¹⁸. *Sîmcürîyan* başlıklı eserde yer almayan bilgilerden biri de Ebu'l-Hasan Sîmcürî döneminde Gur bölgesindeki faaliyetlerdir¹⁹. Zikredilmeyen olaylar arasında Ebu'l-Huseyn Utbî'nin vezirliğe tayin ve kat olunması tarihleri de yer almaktadır (s.39 ve 46)²⁰. Ebu'l-Hasan ve Taş arasında bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşmaya göre Ebu'l-Hasan Sîmcürî'ye düşen yerler arasında zikri geçen Badgis, Dr. Seyyid tarafından belirtilmiyor (s.38). Dr. Seyyid'in Taş'ın görevden uzaklaştırılması ve yerine üçüncü kez Ebu'l-Hasan'ın Horasan sipehsâlârlığına tayini için verdiği tarih hicri 373 yıldır (s.49). Ancak bizim tespit ettiğimiz tarih ise Rebi I. 376/ Temmuz-Ağustos 986'dır²¹. Daha sonraki olaylar arasında Taş'ın son olarak Gurgan'a firar ettiği ve Fahr el-Devleye sığındığı zikrediliyor (s.50). Acaba Taş'ın akıbeti ne olmuştur? Taş Gurgan'da veba hastalığından öldü. Ölüm tarihi hususunda ise kaynaklarda anlaşmazlık vardır²². Eserde (s.60-61), Ebu'l-Hasan'ın unvan ve lâkaplarının tespitinde bastırıldığı paralar belirtilmiyor. O bastırıldığı sikkelerde "Emîr el-Celil el-Muzaffer" ve "Seyyid el-Ümerâ" unvan ve lâkabını kullanmıştır²³.

Ebû Ali Sîmcürî başa geçtikten sonra Karahanlılar ile bir ittifak yapmıştır. Eserde (s.60 not.4) Karahanlılar ile ilgili bilgiler için sadece Farsça bir makale zikredilmiştir. Ancak başta bu sahanın ustası O. Pritsak olmak üzere pek çok araştırmacı bu konuda çalışmıştır²⁴. Bu bakımdan Dr. Seyyid'in gösterdiği makale bu konuda hiç yeterli değildir. Ebû Ali Sîmcürî'nin Karahanlı Buğra Han ile anlaşmasıyla başlayan kısımda Dr. Seyyid yine tarihleri ihmal ediyor. Bu bölümde Buğra Han'ın Buhara'ya geliş tarihi yok, bu olay Hicri Rebi I. 382/Mayıs-Haziran 992'de vuku

¹³ Bk. Merçil, "Muhtacoğulları", s.79.

¹⁴ Bu aile için Bk. Erdoğan Merçil, "Karategin Ailesi", Prof Dr. İbrahim Yarkin'a Armağan, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1988.

¹⁵ Bk. "Sîmcürîler III", s.115.

¹⁶ Bk. aynı eser, s.119.

¹⁷ Bk. aynı eser, s.120.

¹⁸ Bk. aynı eser, s.120.

¹⁹ Bk. aynı eser, s.121-122.

²⁰ Tarihler için bk.aynı eser, s.123 ve 126.

²¹ Bk. aynı eser, s.129.

²² Bk. aynı eser, s.131 ve not 48.

²³ Bk. "Sîmcürîler IV", s.550 ve not 18.

²⁴ Bu konuda geniş bibliyografya için bk. Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2000, s.32-33.

bulmuştur²⁵. Yine bu olayla ilgili olarak Nuh'un Buhara'ya dönüşü hakkında da bir tarih gözüküyor (s.63). Bu tarih nimeyi Cumada II. 382/17-18 Ağustos 992'dir. Yazdığım makalelerle Dr.Seyyid'in kitabında bazı benzerlikler olduğunu belirtmiş ve bunlardan örnekler vermişim. Bazen başlıklarda benzer veya aynıdır. Söz gelişi;

Furuzâni	Merçil
Ebu'l-Hasan Sîmcûri Sipehsâlârî Horasan (s.34)	Ebu'l-Hasan'ın Horasan sipehsâlârlığına tayin edilmesi (s.115)
Ebu'l-Hasan Sîmcûri ve Kad-i Utbî (s.45)	Vezir Ebu'l-Huseyn Utbî'nin öldürülmesi (s.126)
Ebu'l-Hasan Sîmcûri ve Ebû-l Abbas Taş (s.47)	Ebu'l-Hasan Sîmcûri ve Taş rekabeti (s.127)
Ebû Ali Sîmcûri ve İttihad-ı Buğra Han Karahanî (s.60)	Ebu'l-Ali'nin Karahanlı Buğra Han ile anlaşması (s.551)
Ebû Ali Sîmcûri ve İttihad-ı bâ Faik (s.63)	Ebu'l-Ali'nin Faik ile anlaşması (s.553)

Ebû Ali Herat Savaşı'ndan sonra Büveyhiler'den²⁶ Fahr el-Devle'den yardım istemişti. Eserde (s.69) Fahr el-Devle de bu ordunun ihtiyacı için bir miktar mal gönderdi deniyor. Ancak Fahr el-Devle, Ebû Ali'nin ordusunun işlerine harc etmesi için o bölgenin gelirinden 1 milyon dirhem şâhî verilmesini emretmişti²⁷. Ebû Ali tekrar Nişabur'a hâkim olduğunda Mahmûd'un bir bağın kenarında olduğu zikrediliyor (s.69). Bu yer Amr-ı Leys Bağı idi²⁸. İki taraf arasındaki savaş sonucu Mahmûd Nişabur'u terk etti ve geride kalan teçhizat ve ağırlıkları ile birkaç fil ve Hindli maiyeti (haşem) nden bir grup Ebû Ali'nin eline geçti²⁹. Dr. Seyyid bu olay hakkında da bilgi vermiyor (s.69). Tus Savaşı'nın tarihi eserde (s.71) Cumada II. 385 olarak zikrediliyor. Ancak savaşın tam tarihi 20 Cumada II. 385/M.22 Temmuz 995'dir³⁰. Tus Savaşı sonunda Ebû Ali ordusundan bazı komutanlar esir düştü, bu şahıslar hakkında eserde hiçbir bilgi yoktur (s.71). Biz makalemizde Ebû Ali'nin adamlarından onbir kişinin esir düştüğünü isimleriyle tespit etmişük³¹. Ebû Ali'nin Harezmsâh askerlerine ne zaman teslim olduğu da eserde yer almıyor (s.73). Bu tarih Ramazan 385/Eylül-Ekim 995'dir³². Ebû Ali Sîmcûri Sebüktegin'in yanına Belh'e kaç tarihinde gönderildi ve beraberinde kimler vardı? Bu olaylar ile ilgili bilgiler yine eksiktir. Ebû Ali'nin yanında İlmengü'den başka Vezir Abdullâh Uzeyr, yeğeni Ebu'l-Huseyn ve Emirek Tusî vardı ve Şaban 386'da Belh'e gönderilmişti³³. Ebû Ali'nin sikke bastırıldığı hususunda kaynak olarak Markov'un kataloğu gösterilmeliydi³⁴.

Dr. Seyyid Ebu'l-Kasım Sîmcûri'nin Fahr el-Devle'nin ölümünden sonra oğlu Mecc el-Devle'ye sığındığını zikrediyor (s.86). Ancak Mecc el-Devle'nin yaşı küçük olduğu için annesi Sey-

²⁵ Bk. "Sîmcûrîler IV", s.552.

²⁶ Bk. aynı eser, s.553.

²⁷ Bk. aynı eser, s.558.

²⁸ Bk. aynı eser, s.559.

²⁹ Bk. aynı eser, s.559.

³⁰ Bk. aynı eser, s.561.

³¹ Bk. aynı eser, s.562.

³² Bk. aynı eser, s.563.

³³ Bk. aynı eser s.566.

³⁴ Bk. A. Markov, *Invertarnii Katalog Musulmanskih İmperatorsago Ermitaja*, St. Petersburg 1896, s.182-183.

yide'nin niyabeti altında tahta çıkmıştı³⁵. Ebu'l-Kasım Sultan Mahmûd ile yaptığı savaşta Gazneli ordusuna saldıran Dârâ b. Kabus ile savaşın tarihi (27 Cumada I. 389/16 Mayıs 999)³⁶, eserde yine söz konusu edilmiyor (s.92). Bu arada Samanî Devleti'ni diriltmek isteyen Muntasır, Sultan Mahmûd'un kardeşi olan Horasan sipehsâları Nasr-ı mağlup etti (s.94). Ancak yine tarih yok³⁷. Tarih verilmeyen olaylardan ikisi de Sultan Mahmûd'un önce Nişabur'a, sonra da Herat'a gelmesiyle ilgilidir³⁸. Son olarak belirtmek istediğim tarih, Ebu'l-Kasım ve öteki esir düşenlerin Gazne'ye gönderilişidir (s.91). Bu önemli olayın tarihi de eserde yer almıyor. Ebu'l-Kasım ve beraberindekiler Rebi I.392/ Ocak-Şubat 1002'de Gazne'ye gönderildiler³⁹.

Dr. Seyyid, *Sîmcûriyân* başlıklı eserinden anladığım kadarıyla, olayların tarihleriyle pek ilgilenmiyor. Ancak bir tarihî eserin olayların tarihi verilmeden yazılamayacağı da âşikârdır. Yazar eserinde batılı araştırmalara da pek yer vermiyor. Avrupa'da ikinci baskısı yapılan *Encyclopaedia of Islam*'dan veya *IRANICA*'dan hiç söz edilmiyor. Ayrıca *The Cambridge History of Iran*, cilt 4'deki C.E.Bosworth, R.N. Frye ve W. Madelung'un makalelerinden, M. Nazım'ın *The Life and Times of Sultan Mahmûd of Ghazna*, Cambridge 1931 başlıklı eserinden kitapta yararlanılmamıştır. Görülmeyen çalışmalardan biri de Farsça'dır. Azizallâh Bayat, Al-i Muhtâc (Ümerây-ı Çağani), *Berresihây-ı Tarihî*, yıl 10, sayı: 1, Tehran hş. 1354/1975, s.273-290.

Eserde zaman zaman olaylar için verilen bilgiler tek bir kaynağa -genelde Culfadakani'nin tercümesine- dayanıyor. Ortaçağ tarihi için çok önemli bir kaynak olan İbn el-Esir'in *el-Kâmil fi't-Tarih* başlıklı eseri sayfa 38'den sonraki olaylar için hemen hemen hiç kullanılmıyor.

Dr. Seyyid'in en büyük eksikliği hiç şüphesiz Sîmcûriler konusunda yazmış olduğum 5 makaleyi görmemiş olmasıdır. İranlı meslekdaşlar -Türkiye'dekilerin Farsça'yı öğrenmek istemelerinin aksine- her nedense Türkçe neşriyatı pek önemsemiyor ve kullanmıyorlar. Muhtemelen Türkçe'yi de öğrenmek istemiyorlar. Benim beş makaleden biri ayrıca Avrupa'da da basılmıştır⁴⁰. İran tarihi üzerine otorite olan ve birçok eseri bulunan İngiliz tarihçi Prof. Dr.C.E. Bosworth zaman zaman Sîmcûriler başlıklı makalelerimi kullanmıştır; "The Rulers of Chaghâniyân In Early Islamic Times" *IRAN*, XIX, 1981, s.15; Aynı müellif SİMDJÜRİDS, *El*² s.612; Aynı müellif, *The History of the Saffarids of Sistan and the Maliks of Nimruz (247/861 to 949/1542-3)*, 1994; Aynı müellif, *The New Islamic Dynasties*, Edinburg University Press 1996, s.175. Buna rağmen Dr. Seyyid'in *Sîmcûriyân* başlıklı eserinde bizim çalışmalarımızdan hiç bahis yoktur. Aksine onun eseriyle benim yazdığım makaleler arasında birçok yönden benzerlikler bulunmaktadır. Acaba Dr. Seyyid benim makalelerimden intihal mi yaptı? Yoksa bu benzerlikler aynı kaynakları kullanmaktan dolayı mı gerçekleşti? Bu duruma, her iki çalışmayı okuyan ve karşılaştıran araştırmacılar karar verecektir sanıyorum.

ERDOĞAN MERÇİL

³⁵ Bk. "Sîmcûriler V", s.126.

³⁶ Bk. aynı eser, s.130.

³⁷ Bk. aynı eser, s.132.

³⁸ Bk. aynı eser, s.133 not.30.

³⁹ Bk. aynı eser, s.135.

⁴⁰ Bk. "Sîmcûriler III," *Studien Zur Geschichte Und Kultur Des Vorderen Orients, Festschrift Für Bertold Spuler Zum Sibzigten Geburtstag*, Leiden 1981, s.249-263.